

Prirodopisno-natoroznansko polje.

VIII.

S n e g.

O snegu vam pač ne bode treba mnogo govoriti, ako ste le dosedanje moje spise na tanko prebirali. Začetek snegu je baš tisti kakor dežju. Med dežjem in snegom je samo ta razlika, da dež pada v vodenih kapljicah, a sneg obstoji tudi iz parinih kapljic, ki so pa zmerznile v zraku.

Vidite tedaj, da je treba zime ali mraza, predno se sneg naredi. Gotovo še nikedar videli niste, da bi po letu snežilo. Pač da se snega tudi po letu najde, ali to samo na visokih gorah, kjer je tudi v največjej vročini jako merzlo.

Bilo bi prav dobro in koristno vedeti, jeli so sneženi oblaki iz ravno takih kapljic zgoščene pare sestavljeni, kakor deževni oblaki, ali so pa morebiti kapljice že v sneženih oblakih zmerznene. Mi si to stvar le mislimo in predstavljamo, kakoršna bi morala biti, a prav natankega o tej stvari ne vemo. Res je, da zmerznene kapljice padajo iz oblakov, pa je tudi res, da ravno te kapljice razhladujejo paro katëra je pod njimi v zraku, a ta para stisnena v tenke ledene iglice se prijemlje zmerznenih kapljic in tako postanejo iz drobnih iglic šesterkotne zvezdice, v katerih pada sneg k nam na zemljo; pravimo jim snežinke.

Po lepem vremenu v hudej zimi vidite prav mnogo ledenih iglic in prelepih belih zvezdic ali kèrpice padati iz zraka na našo zemljo. Pravite jim sneg. Vse te kèrpice so iz zmerznene pare, ki je bila v zraku. Takrat je zrak zelo suh, ker tudi voda po zimi slabo izhlapuje, pa tudi para, ki je v zraku, pada zmerznena na zemljo.

Sneg je našim poljedelcem jako koristen. Po vaseh in mestih bi ljudje sicer lahko bili brez snega, ali na polji brani sneg zemljo pred zimo in mrazom. Akoravno je sneg sam pò sebi merzel, vendar je mnogo gorkeji od zime, ki je pri nas večidel dosti ostra, po drugih severnih krajih pa res strašanska. Kedar zemlja pod snegom leži, zdi se nam, kakor bi bila z lepo belo odejo pokrita, a ta bela snežena odeja ne pusti mraza v zemljo, ter brani poljske setve, da ne pozebejo. Pa tudi po vaseh in mestih je sneg v ojstrej zimi potreben, ker bi drugače še mnogo ostrejša zima bila.

Sneg je pa tudi najboljše zdravilo proti ozeblini. Ako komu ušesa, nos, roki ali nogi ozebejo, ni ničesar boljšega nego pest snega vzeti, pa ozebeno stran telesa ž njim dobro odergniti. Pravijo, da koj neha bolečina.

Lj. T.

K o z a.

Krave si siromašni ljudje ne morejo tako lahko kupiti, ker je predraga, pa jej je tudi treba mnogo in dobre kèrme. Kozo si pa človek lahko kupi za ne-

koliko goldinarjev, in tudi kërma se jej laže preskerbi. Dasiravno je koza dober kup, vendar je jako koristna žival pri hiši. Kozje mleko je posebno zdravo. Res je, da nekako neprijetno udarja v nos, a vendar je prav tečno in človek se ga kmalu privadi, ter mu potlej tudi dobro diši. Iz kozjega mleka se nareja tudi surovo maslo (puter), ki še hujše diši nego mleko. Toliko boljši pa je kozji sir. Kozje meso je prav dobra in tečna jed.

Koze, in še posebno kozličji, so verlo živahne in okretne živali. Posebno jim dobro dé, kedar se plazijo po bërkih in rebrih, koder se spenjajo ob germih in nizkih drevesih, ter objedajo mlado listje, popke in mladike; to se vé, da gozdarjem in vertnikom to počenanje ni po volji. V obče imajo koze največje veselje, kedar plezajo po visokih gorah, melinah in pečinah. Bolj ko je razpokano in raztergano kako skalovje, bolj ko je divji kak kraj, toliko bolj jim ugaja. Večkrat se spnó na tako sterme in viseče kraje, da se potlej še obrniti ne morejo. Proti človeku je koza prijazna in mnogo priverženejša nego druge domače živali. Dakako da je tudi ona malopridna in večkrat jako svojeglavna. Denes hoče po vsej sili in povsod za človekom, a jutri ti tiščí vedno le v hlev nazaj, pa počni ž njo, kar koli ti je drago. A kozli, posebno stari, se med saboj radi terkajo, ter so dostikrat tako močni, da še celó človeka na tla poderó sè svojimi rogovi. Tudi koza ni plaha žival. Kedar se jih po več skupaj prvič sreča, terkajo se tako močno z rogmi, da se pokanje in treskanje rogov daleč razlega, in bi človek mislil, da si morajo črepinje razbiti. Psa se prav nič ne bojé, postavijo se mu, ako je naglo kje sreča, po konci, in pes mora še celó gledati, da ne dobi prav gorkih v svoja rebra.

Največji kiné pri kozah so rogovi, ki so pri kozlih véasih po dva čevlja dolgi. Rogovi storé, da je ta žival videti nekako čestitljiva in ponosna. Imamo tudi koze brez rogov, ki pa so ravno tako koristne kakor rogate.

Koza jé listje vsakoverstnega bilja (rastlin). Znamenito je to: kedar pride koza na tak kraj, kjer rastejo različna bilja, hoda sèm ter tja in si najboljših izbira. Mladega in nežnega listja ne moreš jej nikoli dosti zagradiiti. Mnoga strupena zelišča, n. pr. mleček, mišjek, pasji peteršilj ali trobeliko jedó koze brez da bi jim kaj škodovalo. Sama trava, pa naj bi bila tudi najboljša, jim nič kaj ne diši; zeljenave, kakor so detelja, grašica, grah, mladi oves, to jim gre bolj v tek. Po zimi jim pokladajo senó, korun, repo in korenje. Pri tem je pa treba vedno paziti, da je hrana čista, drugače jo razberskajo in popusté. V obče ljubijo koze snago; zato ta žival, ki se prav dobro počuti na gorskem zraku, shujša in še celó izboli v nesnažnem hlevu.

Razen mleka in mesa dajejo nam koze tudi kožo, iz katere se izdeluje jako čvrsto in tenko usnje za rokavice. Tudi loj, dlaka, rogovi in čreva se koristno porabijo.

Pri nas vidimo največ kóz po onih ubožnih in žalostnih krajih, koder so nepremišljeni ljudje posekali hladne gozde, ter nam lepe in rodovite kraje izpremenili v kamenite puščave. To je sploh na Krasu, posebno pa v Primorji, v gorenjej granici in v Dalmaciji. Naše cesarstvo ima poldrugí milijon kóz in Dalmacija sama redí skorej tretjino tega števila.